

Інформаційний потенціал управління соціально-економічними об'єктами

Стаття присвячена поглибленню теоретико-методичних положень обґрунтування сутності інформаційного потенціалу, а також визначенню та вирішенню проблемних задач його розвитку. В рамках проведеного дослідження розглянуто наукові підходи до визначення сутності поняття «інформаційний потенціал». Встановлено, що інформаційний потенціал слід розглядати як сукупність засобів, методів та умов, які дають змогу формувати та споживати інформаційні ресурси будь-яких видів. Інформаційний потенціал реалізується менеджментом всіх рівнів в управлінні соціально-економічними об'єктами.

Розкрито особливості розвитку інформаційного потенціалу управління, а також досліджено етапи, способи та функціональній інструментарій його ефективного формування. Визначено, що використання інформаційного потенціалу спрямоване на оптимізацію споживання інформаційних продуктів, які завдяки такій оптимізації трансформуються в управлінські рішення. Як вважає автор, кількісно ефективність реалізації інформаційного потенціалу підприємства відображається у покращанні показників виробничо-фінансової діяльності, а якісно – проявляється в удосконаленні організації господарських процесів.

Ключові слова: інформація, потенціал, інформаційно-аналітична система, управління, рішення.

А.Н. КОСТЕНКО

(Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины, г. Киев, Украина)

Информационный потенциал управления социально-экономическими объектами

Статья посвящена углублению теоретико-методических положений обоснования сущности информационного потенциала, а также определению и решению проблемных задач его развития. В рамках проведенного исследования рассмотрены научные подходы к определению сущности понятия «информационный потенциал». Установлено, что информационный потенциал следует рассматривать как совокупность средств, методов и условий, позволяющих формировать и потреблять информационные ресурсы любых видов. Информационный потенциал реализуется менеджментом всех уровней в управлении социально-экономическими объектами.

Раскрыты особенности развития информационного потенциала управления, а также исследованы этапы, способы и функциональній інструментарій его эффективного формирования. Определено, что использование информационного потенциала направлено на оптимизацию потребления информационных продуктов, которые благодаря такой оптимизации трансформируются в управленческие решения. Как считает автор, количественно эффективность реализации информационного потенциала предприятия отражается в улучшении показателей производственно-финансовой деятельности, а качественно – проявляется в совершенствовании организации хозяйственных процессов.

Ключевые слова: информация, потенциал, информационно-аналитическая система, управление, решение.

O.M. KOSTENKO

(National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Kiev, Ukraine)

Information Potential of Management of Socio-Economic Objects

This article is devoted to deepening theoretical and methodological provisions of substantiation of the essence of the information potential, and identifying and resolving the problematic tasks of its development. As part of the study reviewed are the scientific approaches to defining the essence of the concept of 'information potential'. It was

established that the information potential should be considered as a set of tools, methods and conditions that allow form and use information resources of any type. Information potential is implemented by the management at all levels of the management of socio-economic facilities.

Described are the features of development of information potential of management, as well as analyzed are the stages, methods and tools for its effective formation. It is determined that the use of information potential is aimed at optimizing the use of information products, which due to such optimization are transformed into management decisions. According to the author, quantitatively the efficiency of the information potential of the company is reflected in the improvement of indicators of production and financial performance, and quantitatively it is evident in the improvement of business processes.

Keywords: *information, potential, information-analytical system, management, solution.*

Постановка проблеми. Рух України до відкритої моделі економіки в умовах глобалізації світового бізнес простору потребує зміцнення ринкових позицій вітчизняних соціально-економічних об'єктів, зокрема господарюючих підприємств різних організаційно-правових форм та форм власності. Це можливо тільки за умови підвищення їх конкурентоспроможності, в тому числі, в сфері інформаційно-аналітичного забезпечення системи управління, ефективність якої визначається якісними параметрами наявного інформаційного потенціалу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемні питання використання інформаційного потенціалу суб'єктами господарської діяльності висвітлюються в роботах таких вчених як: О.В. Васюхіна [1], Т.П. Вороніної [2], М. Кастельса [3], Б.В. Корнейчука [4], А.В. Кострова [5], А.Б. Крігера [6], М. Мескона [7], С.В. Мочерного [8], В.Б. Уткіна [9], Л.І. Федулової [10] та інших економістів.

Аналіз наукових публікацій показав, що незважаючи на значний науковий доробок згаданих авторів, потребують додаткових досліджень теоретико-методичні аспекти формування збалансованого розвитку та оптимального використання інформаційного потенціалу системою управління соціально-економічних об'єктів, зокрема господарюючих підприємств різних організаційно-правових форм й форм власності в умовах прискорених темпів розширення інформаційного простору.

Метою дослідження є поглиблення теоретико-методичних положень обґрунтування сутності інформаційного потенціалу, визначення та вирішення проблемних задач його розвитку і використання системою менеджменту.

Виклад основного матеріалу. Потенціал (від латинського *potentia* – сила, міць) – максимально можлива сукупність активних і пасивних явних та прихованих альтернатив якісного розвитку соціально-економічної системи в певному середовищі господарювання [8, с. 228].

Потенціал класифікують за наступними ознаками: 1) за рівнем абстрагування: людства, природний, економічний, соціально-культурний, психофізіологічний; 2) за рівнем агрегованості оцінки: світового господарства, національної економіки, галузевий, регіональний, територіальний, підприємств, добровільних об'єднань, структурних підрозділів, робочих місць; 3) за галузевою ознакою: промисловий, транспортно-комунікаційний,

науковий, будівельний, сільськогосподарський; 4) за елементним складом: основних та оборотних фондів, земельний, інформаційний, технологічний, кадровий; 5) за спектром можливостей: внутрішньо системний, зовнішній; 6) за виникненням: виробничий, маркетинговий, фінансовий, науково-технічний, інфраструктурний; 7) за спрямованістю діяльності: експортний, імпортовий; 8) за мірою реалізації: фактичний (реалізований), перспективний [8, с. 229].

Розглядаючи детальніше характеристики потенціалу, ми впевнилися, що його структура поділяється на об'єктні та суб'єктні складові й окремо визначається інтегруючими їх видами. Об'єктні складові пов'язані з матеріально-речовою формою потенціалу. Вони включають: інноваційний, виробничий (землі та природно-кліматичних умов, фондів, нематеріальних активів, персоналу), фінансовий (інвестиційний, відтворення) потенціал. Суб'єктні складові корелюють із суспільною формою його прояву та створюють умови для раціонального використання об'єктних складових. До суб'єктних складових потенціалу підприємства відносяться: науково-технічний, маркетинговий, логістичний та потенціал організаційної структури управління.

Інтегруючі складові не підпадають під зазначену класифікацію складових потенціалу підприємства, їх не можна однозначно віднести чи то до об'єктних, чи то до суб'єктних форм. Інтегруючі складові акумулюють в собі трудовий, інфраструктурний та інформаційний потенціал.

Спрямовуючи наведені метатеоретичні узагальнення на об'єкт нашого дослідження – інформаційний потенціал, автор стоїть на позиціях, що останній є системоутворюючим відносно всіх інших видів, він визначається як сукупність організаційно-технічних та інформаційних можливостей, що забезпечують прийняття управлінських рішень і впливають на виробництво через збирання, зберігання, обробку та поширення інформаційних ресурсів.

Інформаційний потенціал – один із найважливіших аспектів загального соціокультурного потенціалу, що визначає ступінь інформаційної потужності будь-якого суб'єкта мікро та макрорівня або когнітивного (пізнаваного) утворення, його приховані інформаційні можливості.

Поняття інформаційного потенціалу виникло в процесі формування та розвитку інформаційного підходу до дійсності та її пізнання, з розгалуженням його змістовного апарату. Ця властивість істотно характеризує в соціально-інформаційному аспекті

окрему особистість, групу людей, широку соціальну категорію (націю, клас), суспільну верству, державу та її органи, суспільні організації (партії, громадські рухи), економічні структури (підприємства, фірми, корпорації, банки, консорціуми тощо), суспільні установи будь-якого профілю, міжнародні організації різних типів і рівнів [8, с. 307].

Виділяють також інформаційний потенціал суспільства загалом і людства на певному щаблі його розвитку. Для всіх можливих суб'єктів людської діяльності цей вид потенціалу є співвідносним з іншими: з потенціалом економічним, громадсько-політичним, виробничим, науковим, технічним, культурним, військовим тощо. Оскільки всі види людської діяльності мають інформаційну основу, інформаційний потенціал не лише внутрішньо пов'язаний з усіма іншими аспектами потенціалу в суспільстві, а й певною мірою детермінує їх. Крім людини та колективних суб'єктів діяльності, інформаційний потенціал характеризує когнітивні утворення – наукові економічні та інші вчення, теорії, гіпотези, моделі тощо, тобто будь-які результати інтелектуальної праці.

На індивідуально-особистісному рівні інформаційний потенціал – це функція праці людини, її здібностей, кола інтересів, широти світогляду та інформаційної культури. Найцікавішим тут є інформаційний потенціал фахівця, вченого, організатора, керівника, загалом – представника інтелігенції, оскільки їх праця та соціальна роль органічно пов'язані з інформацією, з інтелектуальною творчістю. Порівняння інформаційного потенціалу різних індивідуальних і колективних суб'єктів діяльності здійснюється як щодо його багатства (екстенсивності та інтенсивності), так і відносно ступеня різноманітності репрезентованих в ньому типів та видів інформації [2, с. 17].

Інформаційний потенціал включає логічно систематизовану інформацію, яка, в свою чергу, поділяється відповідно до специфіки різних напрямів діяльності, сфер людського знання, галузей суспільного життя та ін. До одного і того ж виду можуть належати як суто спеціальні за змістом фрагменти інформації, так і гранично загальні, світоглядно-філософські. Для методологічного аналізу структури інформаційного потенціалу важливим є питання про співвідношення та органічність їх взаємозв'язків [4, с. 125].

Для оцінки потужності інформаційного потенціалу не мають значення варіанти й форми матеріального втілення відповідних видів інформації, а також чи пов'язані вони з традиційними або новітніми інформаційними технологіями, якою мірою при цьому використовуються засоби паперової та безпаперової, електронної інформатики. Чим багатший та різноманітніший інформаційний потенціал особистості (організації, структури, соціуму), тим продуктивніша та ефективніша відповідна діяльність, на озброєнні якої він перебуває. Практичним втіленням цього принципу є, зокрема, науковомісткі технології, які нерідко

називають «високими технологіями» з огляду на якість втіленої у них науково-технічної й технологічної інформації.

Логічно існує тісний зв'язок між інформаційним та економічним потенціалом країн з найвищим рівнем розвитку економіки (як правило, вони мають найпотужніший у світі інформаційний потенціал). Однак виміряти його точно (або кількісно порівняти з інформаційним потенціалом інших країн) неможливо, оскільки не існує відповідних методик, тому йдеться лише про якісне співставлення. Опосередкованою, але переконливою ознакою невинного зростання інформаційного потенціалу розвинутих країн і дедалі більшого їх відриву від світових аутсайдерів є те, що ці держави стимулюють приплив висококваліфікованих фахівців – основних творців інформаційного потенціалу соціуму (і водночас – найактивніших його користувачів).

В останнє десятиліття ХХ століття інформаційний потенціал в Україні поступово деградував. Інформаційний простір зазнав суттєвих деформацій, з огляду на те, що однією з кардинальних тенденцій сучасного розвитку світової економіки є зростання рівня пріоритетності інформаційних продуктів і послуг порівняно з суто матеріальним виробництвом. За прогнозами дослідників, у перспективі (в інформаційному суспільстві) до 90 % працездатного населення буде пов'язано з виробництвом й виробничо-технологічним використанням інформаційних продуктів і послуг. Інформаційний та економічний потенціал утворюватимуть ще міцніший органічний сплав [10, с. 14].

Як вже зазначалося, інформаційний потенціал використовується на всіх рівнях соціуму різними користувачами інформації. Що стосується соціально-економічних бізнесових утворень, тут, в першу чергу, він потрібний менеджменту. Формування інформаційного потенціалу управління підприємством – це процес ідентифікації та створення на основі інформації спектру його підприємницьких можливостей, структуризації останніх та побудови на цьому фундаменті організаційних форм для стабільного розвитку.

Структурно-аналітичне осмислення вищезазначеного дозволяє нам дисперсувати наступні властивості інформаційного потенціалу управління підприємством як інтегрованої інформаційно-аналітичної системи: 1) цілісність: інформаційний потенціал – це єдине ціле, яке має певні властивості; 2) поліструктурність: інформаційний потенціал складається з певних частин (підсистем); 3) складність: інформаційний потенціал визначається неоднорідністю складових, ієрархічними зв'язками між ними; 4) динамічність: інформаційний потенціал має мінливі параметри, характеризується стохастичністю поведінки; 5) унікальність: інформаційний потенціал володіє притаманними лише йому властивостями; 6) адаптивність: інформаційний потенціал наділений здатністю до адаптації під впливом факторів зовнішнього середовища; 7) синергічність: інформаційному

потенціалу притаманний ефект посилення елементів при їх взаємодії; 8) протиентропійність: інформаційний потенціал здатний протидіяти руйнівним тенденціям [1, с. 24; 9, с. 122].

Існує два напрямки формування інформаційного потенціалу управління: 1) галузевий – інформація збирається, обробляється, зберігається та надається за галузевою приналежністю; 2) ресурсний – інформація збирається, обробляється, зберігається та надається за ресурсною приналежністю. З врахуванням цього, автор стоїть на позиціях, що задачі, які вирішуються системою управління на основі інформаційного потенціалу, полягають в наступному: а) інформаційна підтримка діяльності підприємства, що проявляється в інтегруванні створених інформаційних елементів інформаційно-аналітичної системи (документи, технології) та маркетингу використовуваних інформаційних ресурсів; б) переробка даних, що пропонуються на інформаційному ринку, в релевантну інформацію – перехід від зовнішнього інформаційного масиву у знання, релевантні внутрішнім рішенням; в) вибір раціональних форм комунікацій, техніки та інформаційних технологій, а також характеристика з їх допомогою інформаційних ресурсів, необхідних для досягнення цілей підприємства; г) розв'язання задач планування, керівництва, контролю та організації інформаційно-аналітичного забезпечення управління підприємством за цільовими критеріями для підтримки узгоджених організаційно-інформаційних дій менеджменту [5, с. 77; 6, с. 34; 7, с. 31].

Отже, дослідження категорії інформаційного потенціалу підприємства дуже важливе з позиції удосконалення як самого управління, так і підвищення його ефективності. Це підтверджуємо тим, що використання системних особливостей інформаційного потенціалу дозволяє визначити структуру виробництва, а також напрямки її поліпшення, в тому числі, за рахунок встановлення обсягу інформації та вимог до неї на різних рівнях менеджменту.

Відтак, з врахуванням встановленої різноаспектності формування й використання інформаційних ресурсів підприємства, його інформаційний потенціал пропонуємо визначати на трьох рівнях: а) на першому рівні інформаційний потенціал характеризується існуючим ступенем розвитку інформаційно-аналітичної системи управління; б) на другому рівні оцінюється якість інформаційно-аналітичного забезпечення управлінської діяльності при відповідних можливостях, цілях і обмеженнях, тобто, потенціал інформаційного розвитку; в) на третьому рівні досліджується сумарний інформаційний потенціал підприємства, як інтегрована оцінка сукупності наявних та потенційних можливостей ефективного інформаційного розвитку.

Функціонування системи управління неможливе без використання інформаційного потенціалу. В свою чергу, збір інформації, її передача, обробка для подання особам, що приймають рішення, прийняття

рішень, передача управлінських впливів до об'єкта управління – всі перераховані процеси передбачають витрачання коштів – понесення витрат на формування, збереження й раціональне використання інформаційного потенціалу підприємства. Під витратами на інформаційний потенціал слід розуміти витрати, пов'язані із збором, придбанням, обробкою та інтерпретуванням інформації, якою користується підприємство в процесі діяльності в рамках його інформаційних потреб.

Формування інформаційного потенціалу відбувається шляхом придбання нових інформаційно-аналітичних продуктів, синтезування готових інформаційно-аналітичних продуктів на самому підприємстві, збільшення інформаційного потенціалу існуючих інформаційно-аналітичних продуктів.

Реалізація наведених способів формування й розвитку інформаційного потенціалу потребує виконання наступних дій: 1) вибір типу матеріального носія для інформаційно-аналітичного продукту; 2) встановлення вимог до інформації, в якій існує потреба; 3) здійснення пошуку й вибору виконавця, що формує інформаційно-аналітичний продукт; 4) складання замовлення на фінансування й подальше одержання готового інформаційного продукту; 5) адаптація нового інформаційно-аналітичного продукту в управлінському процесі підприємства [3, с. 285; 10, с. 205].

Інформаційний потенціал найповніше враховує можливості суб'єкта господарювання, оскільки охоплює його науково-інноваційну, забезпечувально-збутову, виробничу, фінансово-інвестиційну та інші сфери. Він є невід'ємною складовою економічного потенціалу підприємства. Як категорія інформаційний потенціал характеризує особливості відносин, пов'язаних з організацією управління використанням знарядь праці, предметів праці і самої праці в процесах виробництва товарів та надання послуг. Використання інформаційного потенціалу сприяє підвищенню рівня організації виробництва і прискоренню просування продукції на ринок. До того ж, наявний інформаційний потенціал відображає можливості підприємства розширювати інформаційні зв'язки, а також якісно і кількісно покращувати процеси оброблення інформаційних ресурсів у місцях їх застосування для удосконалення рішень системи управління.

Висновки. Проведене дослідження свідчить, що процес перетворення інформації на продуктивну силу суспільства спонукав до появи й подальшого розвитку якісно нової соціально-економічної категорії «інформаційний потенціал». Сам потенціал означає комплекс можливостей, потужностей, резервів стосовно ресурсів підприємства, а також джерел їх утворення, які використовуються для вирішення відповідних задач. В свою чергу, під інформаційним потенціалом слід розуміти сукупність засобів, методів та умов, що дають змогу формувати та споживати інформаційні ресурси будь-яких видів. Він реалізується менеджментом всіх рівнів в управлінні соціально-економічними об'єктами.

Нами визначено, що використання інформаційного потенціалу, створеного з врахуванням властивостей, напрямків, рівнів та засобів його формування, спрямоване на оптимізацію споживання інформаційних продуктів, що завдяки їй трансформуються у виважені управлінські рішення.

Вважаємо, що кількісно ефективність реалізації інформаційного потенціалу підприємства відображається у покращанні показників виробничо-фінансової діяльності, а якісно – проявляється в удосконаленні організації господарських процесів. Останнє сприяє нарощуванню прибутковості та зростанню конкурентоздатності продукції, які обумовлені підвищенням гнучкості, а відтак, і поліпшенням результативності управління його функціонуванням. Зазначені індикатори визначають перспективи подальших досліджень категорійного апарату та інструментарію інформаційного потенціалу.

4 Список використаних джерел

1. *Васюхин О.В.* Информационный менеджмент / О.В. Васюхин, А.В. Варзунов. – СПб.: СПбГУ ИТМО, 2010. – 119 с.

2. *Воронина Т.П.* Информационное общество: сущность, черты, проблемы / Т.П. Воронина. – М.: Логос, 1998. – 112 с.

3. *Кастельс М.* Информационная эпоха: экономика, общество и культура / М. Кастельс. – М.: ГУ-ВШЭ, 2000. – 608 с.

4. *Корнейчук Б.В.* Информационная экономика / Б.В. Корнейчук. – СПб.: Питер, 2006. – 400 с.

5. *Костров А.В.* Основы информационного менеджмента / А.В. Костров. – М.: Финансы и статистика, 2001. – 243 с.

6. *Кригер А.Б.* Информационный менеджмент / А.Б. Кригер. – Владивосток: ДвГУ, 2004. – 127 с.

7. *Мескон М.* Основы менеджмента / М. Мескон, Ф. Хедоури, А. Майкл. – М.: Дело, 1997. – 212 с.

8. *Мочерний С.В.* Економічна енциклопедія: У трьох томах. – Т. 3 / Ред. кол.: С.В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К.: Видавничий центр «Академія», 2002. – 952 с.

9. *Уткин В.Б.* Информационные системы в экономике / В.Б. Уткин. – М.: Академия, 2004. – 288 с.

10. *Федулова Л.І.* Менеджмент організацій / Л.І. Федулова. – К.: Либідь, 2003. – 448 с.